

Den dilemmatiska kroppen

- en diskursanalys av läroböcker i Idrott och hälsa

Hampus Nilsson

GYMNASTIK- OCH IDROTTSHÖGSKOLAN
Självständigt arbete avancerad nivå 97:2018
Ämneslärarprogrammet 2013-2018
Handledare: Magnus Kilger
Examinator: Dean Barker

The dilemmatic body

- a discursive analysis of textbooks in physical
education

Hampus Nilsson

THE SWEDISH SCHOOL OF SPORT AND
HEALTH SCIENCES
Master Degree Project 97:2018
Teacher education program 2013-2018
Supervisor: Magnus Kilger
Examiner: Dean Barker

Sammanfattning

Syfte

Syftet med undersökningen är att utifrån två läroböcker i Idrott och hälsa analysera hur kroppen framställs och beskrivs. Frågeställningen som undersökningen ämnar besvara är: Vilka representationer av kroppen återkommer i läroböckerna? Vilka ideal, handlingar och krav är kopplade till dessa representationer? Vilka dilemman framkommer i de olika representationerna?

Metod

Två läroböcker skrivna efter introduktionen LGY 11 bearbetades metodologiskt med inspiration från Bacchis WPR-metod samt analyserades utifrån Billigs Ideologiska dilemman.

Resultat

I analysen framkom sex tematiska representationer av kroppen: Den tävlande som kopplades till ideal om dess vilja att tävla prestera och handlingar i form av hård träning. Den hälsosamma kopplades till ideal som rörelseglädje och handlingar i form av rekreativ motion. Den normala som kopplades till ideal om att pojke och vara nöjd med sin kropp samt handlingar i form av heterosexualitet. Den avvikande kopplades till ideal om övervikt, att vara för smal flicka och handlingar i form av homo-, bi-, trans-, och asexualitet. Den utvecklingsbara kopplades till ideal om utveckling och kopplades till avsiktligt och målmedvetet handlande. Den dugliga kopplades till ideal om att känna sig tillräcklig och handlingar i form av att se egenvärdet och njutningen i rörelser. Ideologiska dilemman framträdde mellan Den tävlande och Den hälsosamma, Den normala och Den avvikande, Den utvecklingsbara och Den dugliga.

Slutsats

Resultatet tyder på att de effekter som de ideologiska dilemmana skapar riskerar leda till att eleverna begränsas till att förstå sig själva som antingen den ena eller den andra kroppen. Detta visar att det är av vikt för lärare att reflekterar över i hur talet om kroppen kan begränsa kroppars mångfald inom ämnet Idrott och hälsa.

Abstract

Aim

The aim of the study is to analyze how the body is presented and described in two textbooks in physical education. The research questions are seeking to answer is: What representations of the body can be found in the textbooks? What ideals, actions and demands are linked to these representations? Which dilemmas appear in the different representations?

Method

Two textbooks written after the introduction of the latest Swedish curriculum Lgy 11 were methodologically processed with inspiration from Bacchi's What's the Problem-method and analyzed through Billig's concept of Ideological dilemmas.

Results

The analysis showed six thematic representations of the body: The representation of the 'competing body' was linked to ideals such as the desire to compete and actions such as of hard exercise. The representation of the 'healthy body' was linked to ideals such as the joy of moving and actions such as of recreational exercise. The representation of the 'normal body' was linked to ideals of being a boy and being satisfied with ones body in its present form, as well as heteronormative actions. The representation of the 'deviant body' was linked to ideals such as the fear of obesity, being a tenuous girl and actions such as being homo-, bi-, trans-, or asexual. The representation of the 'body under development' was linked to ideals of becoming and to being intentional and determined in it's actions. The representations of the 'docile body' was linked to feeling confident and the actions were focusing on the intrinsic value and pleasure of moving. Ideological dilemmas arose between the 'competing body and the 'healthy body'. The 'normal body' and the 'deviant body', the body under development body and the 'docile body'.

Conclusions

The findings suggest that the effects of the ideological dilemmas create risk to limit pupils to understanding themselves as either one or the other body. This study highlights the importance of teachers reflections about how they talk about the body can lead to limiting a diverse understanding of the body in PE.

Mamma & Pappa. Albin. Farfar. Thomas. Sophie, Ellie & Ossian.

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Kroppen som individuellt projekt	1
1.2 Kroppslig historia	1
2. Problemformulering	3
3. Kunskapsöversikt	4
3.1 Föreställningar om kroppen	4
3.2 Den heteronormativa kroppen	5
3.3 Flickor och pojkar i idrottens läromedel	5
3.4 Kropp och makt i rörelse	6
3.5 Skilda sätt att se på kunskapen om kropp och kroppsövning	6
3.6 Skolämnet Idrott och hälsa – en utvärdering hösten 2002	7
3.6.1 Intensivstudie av praxis inom Idrott och hälsa	7
3.6.2 Perspektiv på läromedel i Idrott och hälsa	7
3.7 Kropp och pedagogik – Den mänskliga kroppens betydelse i pedagogisk kunskapsbildning	8
4 Syfte och frågeställningar	9
Syfte	9
Frågeställning	9
5 Metod	9
5.1 Diskursanalys	9
5.2 Ideologiska dilemman	10
5.3 Metod – ”What’s the Problem Represented to be?”	12
5.4 Empiriskt material	14
5.5 Tillvägagångssätt	15
5.6 Tillförlitlighet och pålitlighet	17
5.7 Etiska överväganden	17
6 Resultat & Analys	19
6.2 Den tävlande kroppen vs. Den hälsosamma kroppen	19
6.2 Den normala kroppen vs. Den avvikande kroppen	24
6.3 Den utvecklingsbara kroppen vs. Den dugliga kroppen	27
7 Diskussion	30
7.1 Den tävlande kroppen eller Den hälsosamma kroppen?	30

7.2 Den normala kroppen gör Den avvikande kroppen?	31
7.3 Den utvecklingsbara kroppen och Den dugliga kroppen?	32
7.4 Teoretiska och metodologiska reflektioner.....	32

Bilaga 1 Käll- och litteraturförteckning

Bilaga 2 Litteratursökning

1 Inledning

För att bilda sig en förståelse för de olika synsätt som präglat olika epoker i människans historia krävs en historisk tillbakablick. I denna tillbakablick som följer sammanfattas några de mer framträdande och dominerande synsätten på kroppen under de senaste 2500 åren. I stor utsträckning utgår synsätten från den manliga kroppen då den kvinnliga kroppen träder in i historieskrivningen först kring slutet av 1800-talet. Tillbakablicken börjar i vårt samtida konsumtionssamhälle för att sedan göra ett språng tillbaka till det antika Grekland för att tillslut återföras till början av vår samtid.

1.1 Kroppen som individuellt projekt

Vårt samtida konsumtionssamhället rör sig allt snabbare, sociala koder, traditioner minskar eller försvinner helt. I denna ständiga oförutsägbarhet har kroppen blivit "... det nav kring vilket livet kretsar." (Fagrell & Larsson 2010, s. 21). Konsumtionssamhällets, framför allt medelklassens, kroppar måste ges yttre och inre omsorg. Både avseende motion, som ger en kropp vilken estetiskt motsvarar samhällets normer. Men också genom självförverkligande konsumtion i form av upplevelser, fritidssysselsättning och resor. Återupptäckten av kroppen beror just på att det moderna samhället, genom att ständigt vara i förändring, luckrat upp det som tidigare var beständigt. Genom att jobba med sig själv utvecklas en personlighet vilken uttrycks genom konsumtion riktad mot kroppen. (Ibid, s. 21)

1.2 Kroppslig historia

Såväl Platon som Aristoteles menade att kropp och själ var skilda från varandra (Fagrell & Larsson 2010, s. 118), de hade i andra ord en dualistisk syn på kroppen. Trots de båda två utgick från synsätt där den gjorde en uppdelning mellan kropp och själ gick deras meningar i viss mån isär. Platon menade människan enbart kunde nå sin renaste form genom att i sinnevärlden söka se skuggorna av idévärlden. Aristoteles menade att människa och natur sammanfördes i vad han kallade form. All form hade en potential och för människans del utgjordes denna potential av det goda livets filosofiska och förnuftiga tänkandet. För Plotinos följde dock livet en doktrin bestående av gud, obestridlig och allsmäktig. Själens som hade intellekt och förmåga att tänka förnuftigt. Kroppen, det vill säga den fysiska kroppen,

utelämnade dock Plotinos helt. (Ibid, s. 118 - 119). Vid kristendomens starka framväxt under medeltiden sågs kroppen tillhörandes gud. Hela människans tillvaro skulle, genom exempelvis späkelse och/eller celibat, ägnas åt att behaga gud. Kroppen sågs som ett fängelse för själen men samtidigt också som ett tempel i guds ära. (Ibid, s. 123 - 124) Trots renässansens återupptäckande anda så framlades inga nya synsätt eller tankar avseende kroppen. Istället fortskred tudelningen av kroppen. Tomas Hobbes som såg samhället som en maskin där kropparna utgjorde dess delar. Descartes lade grunden till positivismen i och med att han hävdade att kropp och förnuft utgjorde en dikotomi inom vilken kroppen utgjorde ett hinder förnuftet i sökandet av sann kunskap. (Ibid, s. 129 - 130). Under upplysningen slets kroppen allt mer från själva individen då synen på kroppen som en maskin blev allt mer dominerande. Kroppens anatomiska delar menades utgöra maskinens delar. (Larson 2012, s. 271). Newton, Darwin och flera vetenskapsmän förkastade tanken om gud. Newton förklarade verkligheten genom fysiska lagar medan Darwin framställde människans utveckling genom sin evolutionslära. (Fagrell & Larsson 2010, s. 142 - 143). Friedrich Nietzsche dödförklarade gud och menade att det enda som återstod efter denne var den handlande kroppen. Genom detta tillintetgjorde Nietzsche tudelningen av människan i kropp och själ (Ibid, s. 149 - 150). Karl Marx menade att arbetarklassen hade alienerats från både sin kropp och sitt arbete genom att behandlas som redskap av kapitalisterna och därmed skilts från arbetarna själva. (Ibid, s. 144) Med sin psykoanalys återintroducerade under början av 1900-talet Sigmund Freud en dualistisk och tudelad syn på människan. Det är också genom Freuds arbeten som den kvinnliga kroppen förs in i historieskrivningen (Ibid, s. 147 - 148). Michel Foucault menade att kroppen ständigt var ett föremål för maktutövning. Antingen direkt av staten men även genom självstyrning som kommer av ständig övervakning av kroppen. (Ibid, s. 157 - 158) Maurice Merleau-Ponty menade att kroppen levs och upplevs genom att den är en ”odelbar psykofysisk enhet” (Larsson 2012, s. 272), att den är ett subjekt likväl som ett objekt men att upplevelsen sig själv kommer inifrån. Pierre Bourdieu menade att kroppen kan kopplas till klass. Klassen, och därmed kroppen, utgör ett socialt kapital vilket på olika arenor kan uppskattas eller inte uppskattas. Framgång når den kropp som kan uttrycka olika, och de rätta, smakerna på olika arenor i samhället (Fagrell & Larsson 2012, s. 161 - 163). Judith Butler menade att den performativa kroppen skapar föreställningar om andra och ger förutsättningar för hur vi handlar. Handlingarna vi utför styrs av andra subjekt och objekt och ger oss vår förståelse av världen. Butlers intresse låg även i normen om heterosexualitet, heteronormativitet. Där allt som avviker från normen anses vara avvikande och fränstötande. (Ibid, s. 163 - 165).

2. Problemformulering

Huvud axlar knän och tår, knän och tår. Huvud, axlar, knän och tår, knän och trå. Ögon, öron, kinden klappen får. Huvud, axlar, knän och tår, knän och tår.

(Walter & Lindbom 2001)

En student som läser till lärare i ämnet Idrott och hälsa tänker nog ut vilken sång citatet är hämtat från bara genom att läsa de första orden. Dessutom skulle kanske studenten tänka sig ett sammanhang där sången finns med. Kanske som en del av en lektion, en uppvärmning, ett läromedel för yngre elever att utveckla självkännedom och förståelse för sin egen kropp. Men tänker studenter, och för den delen lärare i skolor, på vad texten säger? En text producerar och/eller reproducerar representationer av något, i fallet med den här undersökningen, kroppen. En text skapar och återskapar antaganden, föreställningar, bilder, tankar om kropp, kroppslighet och kroppen i rörelse. Motivet till undersökningen är att väcka tankar och skapa diskussioner samt att beskriva hur texter tar sanningsanspråk på kropp och kroppslighet. Inte att säga vad som är rätt eller fel, bra eller dåligt. Förhoppningen är att studenter och lärare som läser undersökningen tar den med sig i sina reflektioner kring sin undervisning, kring kropp och det mål som ämnet har hälsa. Vidare söker studien att synliggöra hur olika normativa representationer kan ha helt motsatta antaganden i grunden. Förmåga till reflektion kring hur läroböcker, läromedel och lärares sätt att tala om kropp och kroppslighet är av central betydelse. Detta för att åskådliggöra hur vi är delaktiga i reproduktionen av olika sätt att tala om den kropp som ofta tas för given. Men också vilka effekter det får för undervisningen, hur eleverna förstår sig själva. I förlängningen handlar det om vilken eller vilka effekter detta får för hur folkhälsan, på lång sikt, kan påverkas av undervisningen i Idrott och hälsa. Bidraget som denna studie lämnar till forskning kring Idrott och hälsa kan om det läses med öppenhet och kreativitet skapa uppslag för nya studier kring läroböcker och läromedel i ämnet. Vilka reproduktioner av kroppen uppfattar eleverna? Hur uppfattar de dem? Hur bidrar de till deras förståelse av kropp och hälsa? Det är bara några få av en mängd frågeställningar framtida studier skulle kunna utgå från.

3. Kunskapsöversikt

I följande del av studien behandlas sedan tidigare genomförd forskning gällande kropp och kroppslighet. De flesta studier följer samma tradition som denna undersökning i det att de, om än på något skilda sätt, grundar sig i diskursanalytiska metoder.

3.1 Föreställningar om kroppen

Den svenska skolan har under dess framväxt och utveckling utgjort och utgör än idag en arena på vilken kroppar betraktas, beskrivs, definieras och justeras. I en studie av Fagrell och Larsson (2010) studerades vilka synsätt på kroppen som präglade skolans läroplaner med. I Lgr 62, Lgr 69 Lgr 80 och Lpo 94 fann Fagrell och Larsson (ibid) fyra huvudsakliga representationer av kroppen: ”Den bildade kroppen, den onormala kropp, den problematiska kroppen och den könade kroppen.” (Ibid 2010, s. 74). Lgr 62 byggde på en dualistisk syn på kroppen. I det praktiska skulle den vara vältränad, estetiskt tilldragande medan den i det teoretiska skulle äga sig åt just teoretiska studier. (Ibid, s. 56 - 59) I Lgr 69 återfinns den bildade kroppen men skrivs in i ett sammanhang av andra kroppar vilket ledde till att kroppen blivit ”... mer sociocentrisk än egocentrisk.” (Ibid, s. 77) I Lgr 80 befastes den dualistiska synen på kroppen i och med en differentiering mellan elever beroende på deras individuella förmågor till (teoretiska) studier (Ibid, s. 78). I ämnet gymnastik dominerade positivistisk kunskapsbildning där kroppen skulle tränas till att ha en god kondition vilket syftade till att den skulle utvecklas i harmoni. I Lpo 94 var den bildade subjekt kroppen en del av lärandeprocessen. (Ibid, s. 81) Den onormala kroppen framträdde i Lgr 62 genom att placera elever som inte ansågs normalbegåvade i en rad olika former av special undervisning. Med normalbegåvade åsyftades ofta elever med någon form av funktionsnedsättning. (Ibid, s. 60 - 61). Den onormala kroppen återfanns även i Lgr 69 med en förskjutning av begreppet till att kalla onormala elever för elever med särskilda behov. Skolan skulle genom förskjutningen arbeta preventivt för att undvika att placera elever i specialundervisning. I Lpo 94 var kroppen rent subjektiv och eventuella problem som eleven hade skulle skolan tillmötesgå med förändringar av skolmiljön och undervisningen. (Ibid, s. 84) Den problematiska kroppen i Lgr 62 kopplades främst till elevens sexuella mognad. Däremot skulle kroppen utmanas av omgivningen för att utvecklas till att vara självständig och ansvarstagande. (Ibid, s. 61 - 62) Den könade kroppen, det vill säga den kropp som skolan tilldelades antingen ett manligt eller kvinnligt kön, framträdde genom hänvisningar till biologiska förutsättningar och tog sig

uttryck genom en tidig differentiering mellan pojkar och flickor. I ämnet gymnastik ägnade sig pojkarna åt maskulint kodade idrotter medan flickorna ägnade sig åt feminint kodade. Vidare utgick Lgr 62 från förväntningar om elevernas heterosexualitet, heteronormativitet. I dans, där pojkar och flickor till övervägande del hölls åtskilda men sammanfördes i pardans, förutsattes sexualiteten genom att eleverna enbart dansade med en elev av motsatta könet. (Fagrell & Larsson 2010, s. 69 – 71) I Lgr 80 gavs mycket liten plats för könsmissig differentiering (Ibid, s. 79) medan den i Lpo 94 försvunnit helt och omvandlats till en subjektiv och upplevande kropp som inte könades. (Ibid, s. 81 - 82)

3.2 Den heteronormativa kroppen

Ungdomar som idrottar utgör inget undantag för föreställningar om hur pojkar och flickor ska vara. Deras handlingar är ett resultat av sättet att tala om idrottande pojkar och flickor. I sin avhandling studerar Larsson (2001, s. 70) detta fenomen bland ungdomar som är aktiva inom friidrotten inom vilken pojkar respektive flickor konstrueras av förväntningar på deras beteenden. Detta leder till att ungdomarna lär sig att de i inom friidrotten ska rätta sitt beteende efter konstruktionerna. Flickor förväntas vara relationsinriktade medan pojkarna förväntas vara prestationsinriktade. Fagrell, Larsson och Redelius (2007, s. 117) menar att denna form av konstruktioner även finns inom undervisningen inom idrott och hälsa. Dessa förväntningar ”... utgör det raster genom vilket flickors och pojkars handlingar tolkas och förstås av lärarna.” (Ibid, s. 117). Med referens till Judith Butler (1990, 1993 se Fagrell, Larsson & Redelius 2007, s. 117) menar Fagrell, Larsson och Redelius att sättet att tala om pojkar och flickor i Idrott och hälsa ett sätt att förstå deras beteende utifrån den heterosexuella matrisen. Utifrån denna matris konstitueras pojkarnas och flickornas subjekspositioner från antagandet om alla elevers heterosexualitet.

3.3 Flickor och pojkar i idrottens läromedel

Såväl texter som bilder kan utgöra grunden för studier av hur kroppar beskrivs utifrån föreställningar om manligt och kvinnligt. I sin avhandling analyserar Karin Grahn (2008, s. 123 fff) utbildningsmaterial och läromedel riktade mot idrotter inom Riksidrottsförbundet. Från ett genusperspektiv kom Grahn fram till att texterna, sett över samtliga idrotter som inkluderades i studien, att den manliga kroppen som utgör normen. Dessutom blir den manliga normen starkare ju äldre idrottare läromedlen riktade sig mot. Idrotterna simning och gymnastik sticker i resultatet ut genom att dessa idrotter inte låter mannen utgöra normen. Däremot fanns det ingen idrott där kvinnan utgjorde normen. Diskursivt rådde, generellt sett,

jämställdhet mellan pojkar och flickor men bilderna dominerades av pojkar. Trots den generella diskursiva jämställdheten fanns skillnader i de olika idrotterna. Innebandyns läromedel var det som var mest dominerat av pojkar och män och att då flickor eller kvinnor förekom i materialet fästes deras förekomst till speciella egenskaper för just flickor och kvinnor. Även i handboll och friidrott omnämndes pojkar i större utsträckning än flickor. (Ibid, s. 218 - 223)

3.4 Kropp och makt i rörelse

Inom akademien pågår en ständig maktkamp om vad som betraktas som kunskap. Ofta står kampen mellan naturvetenskapen på ena sidan och samhällsvetenskap på andra sidan. Genom att analysera videoupptagningar studerade Öhman (2007) vilken kunskapssyn som präglade undervisningen i Idrott och hälsa. Resultatet av studien visade att ämnet domineras av en naturvetenskaplig kunskapssyn (Ibid, s. 139). Lärares språk grundades på anatomiska, fysiologiska, biologiska begrepp och termer och beskrev rörelse enligt sambandet orsak-verkan. Undervisningen följde en dualistisk syn på kroppen där förnuftet stod över kroppen. Den objektiva kunskapen förmedlades som objektivt sann vilket ledde till att eleverna distansades från sig själva i och med att subjektiva upplevelser användes för att förklara med objektiva processer. (Ibid, s. 139 - 146). Ofta lades emfas vid att genomföra rörelser anatomiskt korrekta. Rörelser kopplades av lärare även samman i olika övningar och förklarades genom att koppla den till muskulaturens funktioner och korrigerades om de avvek från förklaringsmodellen. Även eleverna deltog i att korrigera rörelser genom att bistå varandra. Detta ledde till att andra förklaringar än naturvetenskapliga gjordes ovidkommande (Ibid, s. 148 - 149) Den objektiva kunskapen förmedlade en norm om rörelse vilket ledde till en indelning av elever i starka och svaga, bra och dåliga. Rörelse förklarades enbart genom ett investeringsvärde, det vill säga som bra för något annan idrottslig aktivitet snarare genom ett egenvärde, det vill säga bra i sig själv. (Ibid, s. 157)

3.5 Skilda sätt att se på kunskapen om kropp och kroppsövning

Vilka kunskaper som betonas i undervisningen i Idrott och hälsa studerade Bergström (1997). Studien visade att ämnet dominerades olika kunskapsemfaser, vilka motiv, lärare hade som utgångspunkt i sin undervisning genom videoupptagningar och intervjuer. Resultatet blev att fyra kunskapsemfaser identifierades. En kretsade om den rätta och riktiga kunskapen om kroppen vilken liknade kroppen vid en maskin och reflektioner kring den skulle baseras på förnuftsmässiga resonemang och förmedlades som definitiv utan behov av att prövas. En

annan emfas riktade sig på vardagen där undervisningen skulle utgöra ett verktyg för idrottande på fritiden, dock enbart inom föreningsidrotten. En multiplicerande och instrumentell emfas handlade om disciplinär kunskap och färdighet vilka både sågs som kunskap i sig men även som motoriskt öppnade fler dörrar för kunskaper som låg utanför ämnet.

3.6 Skolämnet Idrott och hälsa – en utvärdering hösten 2002

Följande två studier ingick i en utvärdering av ämnet Idrott och hälsa under 2002.

3.6.1 Intensivstudie av praxis inom Idrott och hälsa

Det eller de synsätt på kroppen som dominerar undervisningen ger också vid hand de sätt på vilka kroppen kan förstås, vad undervisningen tar upp och vad den har för mål. Eriksson (2003) genomförde en intensivstudie av ämnet Idrott och hälsa genom att analysera videoupptagningar och enkäter besvarade av elever. Studien visade att det fanns två synsätt på kroppen, ”Den trötta och svettiga kroppen” och ”Den starka kroppen” (Ibid, s. 33). Den förstnämnda synen grundade sig på fysiologiska perspektiv där förklaringar av hälsa kopplades samman med kvantitativa mätningar av fysiologiska processer. Meningen med lektionerna var att öka den fysiska aktiviteten och stor vikt lades vid efterlevnad av regler och förmåga att följa instruktioner. Det fanns dock inga krav om kvantitativa prestationer. ”Den starka kroppen” (Ibid, s. 33) utgick, förutom från fysiologi, även från medicinska och biologiska synsätt på människan. Undervisningen kretsade kring styrketräning och dess effekter på muskler, effekter som kunde maximeras om rörelserna utfördes korrekt. Denna kroppssyn hade tävlingsinslag i form av värdering av kvantitativa prestationer.

3.6.2 Perspektiv på läromedel i Idrott och hälsa

Eriksson (2003) analyserade även läromedel utgivna av en rad upphovsmän och var riktade mot gymnasieskolan. Läromedlen belyste fysisk aktivitet och rörelse ur flera olika perspektiv men dominerades av naturvetenskapliga. Läromedlen förmedlade handfasta och metodiska råd hur undervisningen skulle byggas och fokuserade i stor utsträckning på korrekta utföranden av rörelser, bland annat kring ämnet ergonomi vilket gav en maskinell syn på kroppen. Kognitiva, sociala och emotionella kunskaper överordnades de kroppsliga där de senare skapade förutsättningar för att utveckla de förstnämnda. (Ibid, s. 56 - 57)

3.7 Kropp och pedagogik – Den mänskliga kroppens betydelse i pedagogisk kunskapsbildning

Studier av den kamp om vilket synsätt på kroppen som präglat och präglar skola och utbildning har varit en central del av den tidigare forskning vilken redovisats ovan. Kampen har även studerats av Bengtsson (1997) men vad som utskiljer Bengtsson (Ibid) är att han tar ytterligare ett steg i relation till övriga studier. Bengtsson (Ibid) definierar inte bar de synsätt som dominerat skola och utbildning utan pekar även ut ett framtida synsätt på kroppen. Bengtsson (1997) menar att pedagogiken dominerats av två synsätt på kroppen under de senaste 200 åren. Dels det naturalistiska, som har sitt ursprung i positivismen, där fysiska kroppar ses som ting eller objekt. Pedagogiken betraktar kroppen objektivt och studerar människan genom experiment och ser på inläring objektivt. Kognitivismen utgår tanken i sitt synsätt på lärande och pedagogiken är kroppslös där ursprunget av de kognitiva processerna inte ges något utrymme. Dessa perspektiv bildar ett historiskt binärt förhållande men räcker inte enligt Bengtsson (1997) till för att förklara lärande utan kräver att de sammanförs till ”... en tänkande kropp och kroppsliga tankar.” (Ibid, s. 42). Bengtsson (Ibid) finner lösningen i Merleau-Ponty. Undervisning blir genom detta ett resultat av lärarens tolkningar av styrdokument, läroböcker och läromedel och styrs av lärarens kroppsliga erfarenheter, rutin och personlighet. Metoderna för undervisning bygger på vad eleverna förstår och vad eleverna förstår beror på metoderna. Sammantaget blir undervisning ett resultat av val inom yttre och inre ramar och en förening av den fysiska och psykiska kroppen.

4 Syfte och frågeställningar

Syfte

Syftet med undersökningen är att utifrån två läroböcker i Idrott och hälsa analysera hur kroppen framställs och beskrivs.

Frågeställning

Frågeställningen som undersökningen ämnar försöka besvara är:

- Vilka representationer av kroppen återkommer i läroböckerna?
- Vilka ideal, handlingar och krav är kopplade till dessa representationer?
- Vilka dilemman framkommer i de olika representationerna?

5 Metod

5.1 Diskursanalys

Denna undersökning sällar sig till diskursanalytisk forskningstradition (Bolander & Fejes 2016, 91). Diskursanalytiska undersökningar söker att dekonstruera den verklighet som byggs upp genom språket (Ibid, 90), d.v.s. hur man talar om något. Språk har inom diskursanalysen en vidare form än enbart det talade språket. Här innefattas en mängd olika former av språkligt material som transkriberade intervjuer, anteckningar från observationer, tidningar, böcker (Ibid, 94). Likt Bacchi (2012, s. 21) har en allmän diskursanalys även målet att finna implicita konstruktioner. Dessutom söks även efter det uttrycks explicit. (Wetherell 1998; Börjesson 2012 se Börjesson & Palmblad 2012, s. 96). Traditionellt har diskursanalyser för avsikt att undersöka hur verkligheten konstruerats på en samhällelig nivå i det som Bolander och Fejes (2016, s. 93.) kallar de stora diskurserna. Denna undersökning har i likhet med Bolander och Fejes (2016, s. 92) inte sådana ambitioner utan här studeras en bit i det pussel av konstruktioner som skapar vår uppfattning av verkligheten. Diskursiva analyser söker att finna de anspråk på sanning som texterna förmedlar såväl som utelämnar. Vidare läggs ingen värdering vid den ena eller andra konstruktionen av verkligheten. Snarare är målet att dekonstruera vad texterna förmedlar i syfte att klargöra vilka diskurser som är dominerande och tas för att vara sanning. Forskaren är dock på intet sätt en objektiv betraktare av sanningar. Snarare är det så att forskaren är ett subjekt bland många andra och bidrar till

diskurserna. I Fejes och Bolanders (2016, s. 94) ord så är forskaren ”medproducent samt till diskursen; forskningen skrivs inom ramen av vad diskursen reglerar som möjligt, samtidigt som den deltar i att forma sanningar om vad som är möjligt. I detta fall är forskaren idrottslärostudent som deltar i diskurser om kroppen. Det är dock, både genom att delta i diskurser och dekonstruera dem enligt Fejes och Bolander (2016, s. 94) att avgöra vilken påverkan forskaren har på vad som är forskningen riktad in sig på. Därigenom kan inget sägas om hur forskaren som subjekt deltar i hur det talas om kroppen.

5.2 Ideologiska dilemman

Det teoretiska ramverket för denna studie utgörs av Michael Billigs Ideologiska dilemman (et al. 1988). Som stöd i arbetet med beskrivningen av ramverket och i arbetet med analysen har stöd tagits i Börjesson och Palmblad (2013). Billig (1988 et al.) utgår från ett diskursanalytiskt perspektiv vilket innebär att ramverket utgår från att tänkande är en social företeelse som delas av ett samhälle under en viss tid genom gemensamma värderingar, ideal, normer, sociala förväntningar, plikter, skuld känslor och önsketänkande. Begreppet ideologi för lätt tankarna till stora politiska tänkare och deras verk men för Billig (et al. 1988, s. 8 - 9) utgör en ideologi ett verktyg för att få tänkande att komma till stånd. Börjesson och Palmblad (2013, s. 96) beskriver en ideologi som en språklig resurs. Den utgör ett sätt att på olika sätt tala om något, i fallet med denna undersökning kroppen. Ett dilemma har sitt ursprung i hur man talar om något som normativt, som antingen gott eller ont, bra eller dåligt. Det normativa sättet att tala om något bildar en social kunskap som ibland kan representeras av ordspråk eller liknelser. I det normativa sättet att tala om något uppstår motsatta teman vilka skapar dilemman. De motsatta temana utgör vad som gör det möjligt för oss att tänka och göra överväganden kring våra liv (Billig et al. 1988, s. 8 - 9).

I denna studie undersöks ideologiska dilemman kring kroppen. För att illustrera vad ett ideologiskt dilemma kan vara tas ett exempel från vår samtid. Båda exemplen är potentiellt normativa. *Man ska vara sig själv* och *Bli ditt sanna jag*. I det första exemplet sägs implicit att självet redan finns inom individen. Det är så att säga ett konstant varande som inte påverkas av omvärldens utveckling utan är essentiellt och unikt. I det andra exemplet uttrycks att det finns ett essentiellt jag bortom mig själv och bortom omgivningen. Det handlar alltså i det ena fallet om ett varande och i det andra ett blivande. Vad som utelämnas i de bägge utsagorna är vad jaget/självet egentligen är och vad det kommer från. De öppnar således för fler frågor än vad de i själva verket ger svar. Börjesson och Palmblad (2013, s. 96) tolkar

Billig (1988 et al.) genom att mena att dilemman utgör dikotomier, att båda delarna kan vara positiva men att det är riskfyllt att enbart argumentera och tänka utifrån den ena. Billig (1988, s. 16) menar att båda utsagorna har en viss sanningshalt men också begränsningar i vad de säger. Dilemman i de bägge framställningarna av jaget uppstår inte på grund av att den ena eller andra beskrivningen har monopol normen om jaget. Istället bär båda framställningar på olika representationer om jaget och det är i dessa motsättningar som dilemman uppstår.

Ideologiska dilemman kan uttryckas såväl explicit som implicit. Explicit hanteras dilemman strategiskt i termer nyanseringar som *Å ena sidan ska man vara sig själv, å andra sidan ska man sträva efter sitt sanna jag*. Ibland används sådana nyanser för att ge stöd åt den ena eller andra sidan av dilemman. *Å ena sidan ska man vara sig själv, å andra sidan ska man sträva efter sitt sanna jag men början måste alltid tas i nuet*. Implicit kan texter omedvetet dölja hur språk skapar mening. Genom att tolka texten kan man göra det implicita explicit. Förändrar man utsagan *å ena sidan ska man vara sig själv, å andra sidan ska man sträva efter sitt sanna jag till å ena sidan ska man vara sig själv, å andra sidan bör man sträva efter sitt sanna jag* sker en viktig implicit förändring. Görs detta explicit så innebär utsagan att du ska, det vill säga, måste vara dig själv men du bör, det vill säga att du kan välja att inte sträva efter ditt sanna jag. Syftet med att göra det implicita explicit är inte att nedvärdera eller undergräva texten utan att utforska komplexiteten i hur texter skapar mening. (Billig et al. 1988, s. 22 - 24)

5.3 "What's the Problem Represented to be?"

I det följande redogörs för hur det empiriska materialet bearbetats. Metoden är inspirerad av Carol Bacchis (2012) "What's the Problem Represented to Be" (WPR) och utgör tillsammans med Billigs (1988) metod för analysen av det empiriska materialet. Då Bacchis (2012) metod är skriven på engelska togs stöd av översättningstjänsten Google Translate för att översätta Bacchis (2012) frågeställningar till svenska.

Bacchi (2012, s. 21) beskriver WPR som ett verktyg med brett användningsområde som kan användas att kritiskt granska vad som implicit anses vara problem i styrdokument. Detta innebär att metoden riktar sig mot att undersöka vilka problem dokumentet producerar snarare än de problem som dokumenten försöker lösa i syfte granska underliggande och djuprotade antaganden). Bacchi använder bland annat sexuella trakasserier och global uppvärmning som exempel på problem som kan finnas i styrdokument av olika slag. Uppgiften i WPR som analytisk metod är att skarpsinnigt finna hur problem representeras, det vill säga hur texten implicit pekar ut som något som behöver förändras. Till skillnad från Bacchi kommer även det som uttrycks explicit att omfattas. (Ibid, s. 21 – 23)

WPR är som metod riktat mot olika former av styrdokument, exempelvis Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola (Skolverket 2011). Däremot används vanligtvis inte WPR för att analysera styrdokument på vad Linde (2006, 19 fff) formuleringsarenan. Istället används metoden för att granska en del av transformeringsarenan, det vill säga på den arena vilken läroplanen tolkas. De bägge läroböckerna som är föremål för analys är författade efter LGY 11 (Johansson 2015, s. 7; Paulsson & Svalner, 2011, bakre bokomslag). Då det eleverna främst kan tänkas möta inte är läroplanen utan läroböcker är det därför av intresse att se vilka synsätt på kroppen som framträder i läroböckerna. Dessutom har liknande studier som Swartling Widerström (2005) sedan tidigare undersökt kroppen i läroplaner.

Bacchis (2012, s. 22 - 23) WPR-metod syftar till att finna problems olika betydelser vilka påverkar såväl människors handlande för att utveckla en bättre förståelse än författarna till styrdokumentet själva gällande antaganden och mer djupliggande uppfattningar tar sig explicita och implicita uttryck för att söka svar på vilken eller vilka former av kunskap som dokumenten bygger på. Metoden vilar på att styrdokumentet har kraft att styra hur människor lever sina liv genom att styrdokumentet skapar förslag på förståelsen för olika problem.

Bacchis (2012) metod utgörs av sex frågeställningar med fem underliggande och stöttande följdfrågor. Metodiskt har denna undersökning utgått från fyra av WPR-metodens frågor (Ibid, s. 21 -22 min översättning):

1. Vad är problemet?
2. Vilka teman kan representationerna av problemet bilda?
 - a. Reflektioner kring vilka underliggande antaganden som görs i representationerna av kroppen.
3. Vad lämnas oproblematiserat i dessa teman? Var finns tystnaderna? Finns andra sätt att tänka?
 - a. Kritisk reflektion kring håligheter och begränsningar av temana samt uppfinningsrika föreställningar om andra alternativa teman.
4. Vilka effekter får de olika temana?
 - a. Övervägningar och bedömningar av hur temana begränsar vad som kan talas om, hur eleverna förstår sig själva och vilken påverkan det kan ha på dem.

5.4 Empiriskt material

Det empiriska materialet för denna undersökning utgörs av Idrott och hälsa 1 & 2 (Paulsson & Svalner, 2011) samt Idrott och hälsa (Johansson, 2012). Urvalskraven vilka de bägge böckerna mötte var. För det första att de publicerats efter införandet av LGY 11 och, för det andra är de är de författade för att följa LGY 11. (Johansson 2012, s. 7; Paulsson & Svalner 2011, bakre bokomslag). För det tredje är båda böckerna riktade mot gymnasieskolan vilket utgjorde ett krav då det var gymnasieskolan som utgör den skolform som undersökningen studerar. En invändning som kan riktas mot urvalskraven är det att de inte nämner något om i vilken utsträckning böckerna faktiskt används i undervisningen. Anledningen till att detta krav inte togs med var det att kravet hade inneburit en delundersökning om läroböckerna används i undervisning, i vilken utsträckning samt hur de används. Arbetet för att få fram sådana kvantitativa data hade tagit för lång tid samt tagit för stort utrymme för att kunna plats i studien då både tid och rum för studien är begränsat. Ytterligare en kritik som kan framföras mot urvalet är att det är att urvalskraven ledde till ett begränsat empiriskt material. Anledningen till att det empiriska materialet blev så pass begränsat var att läroböcker i Idrott och hälsa finns i mycket begränsad omfattning. För visso fanns läroböcker riktade mot grund- och särskolan men skolformen som denna undersökning riktar sig mot var gymnasieskolan vilka enbart dessa läroböcker riktade sig mot. Böckernas struktur visas i Tabell 1 nedan:

Tabell 1 – Läroböckernas struktur

Idrott och hälsa 1 & 2	Idrott och hälsa
1. Din kropp, så fungerar den	1. Idrott och hälsa
2. Motion och träning	2. Ohälsa
3. Kosthållning	3. Träninglära
4. Idrottsmedicin	4. Sjukdom och skada - när kan man träna
5. Ergonomi - när tanke, kropp och miljö samverkar	5. Stresshantering och mental träning
6. Rytmik och rörelse	6. Rörelse till musik
7. Natur och friluftsliv	7. Idrott då och nu
8. Livräddning på land och i vatten	8. Friluftsliv
9. ANT och doping	9. Livräddning
10. Idrott, motion och jag	10. Ergonomi
	11. Spel och regler.
	12. Kroppen

5.5 Tillvägagångssätt

De fyra steg som beskrivs nedan följer de som hämtas från Bacchi (2012) vilka beskrivs under rubriken "What's the problem-metoden". Tillvägagångssättet visar hur de olika stegen i metoden användes för att analysera det empiriska materialet. Vidare redovisas även vilken struktur läsningen av materialet följt.

Inledningen av bearbetningen av det empiriska materialet utgick från den inledande frågan *Vad är problemet?* Problemformuleringen för denna undersökning utgick från studiens syfte och frågeställningar. Undersökningen syftade till att finna tematiska representationer i form av beskrivningar och framställningar av kroppen. Det empiriska materialet utgjordes av två läroböcker i ämnet Idrott och hälsa. Genom detta utgjorde problemet för undersökningen kroppen i läroböcker i Idrott och hälsa. I det nästföljande steg bearbetades det empiriska materialet från frågan *Vilka teman kan representationerna av problemet bilda?* samt den stödande anvisningen *Reflektion kring vilka underliggande antaganden som görs i representationerna av kroppen*. Detta gjorde genom att övergripande läsa de båda läroböckerna i sin helhet var för sig, kapitel för kapitel, i syfte att skaffa en bild av de båda böckernas övergripande struktur. Läroböckernas följer en liknande struktur men skiljer sig även i viss mån från varandra (se Tabell 1). Den största skillnaden gällande böckernas struktur var att Idrott och hälsa (Johansson 2012) omfattade totalt tolv kapitel medan Idrott och hälsa 1 & 2 (Paulsson & Svalner 2011) omfattade tio kapitel. De två avslutande kapitlen i Idrott och hälsa "11. Spel och regler" behandlar regelverk i olika former av nät- och målspele (Johansson 2012, s. 183 – 193) och "12. Kroppen" (Ibid, 194 – 219) var en sammanfattande del av bokens olika kapitel. Ytterligare skillnader i böckernas struktur var att böckerna behandlade narkotika, tobak och alkohol i olika delar. Idrott och hälsa gjorde detta i "2. Ohälsa" (Johansson 2012, s. 31 – 51) medan Idrott och hälsa 1 & 2 gjorde det i "9. ANT och doping" (Paulsson & Svalner 2011, s. 168 – 179). Dessa skillnader uppvägdes dock av att själva innehållet i de olika kapitlen till större del sammanföll med varandra eller återfanns i nära anslutning till varandra. Dessutom syftade undersökningen inte till att hitta samband mellan olika representationer av kroppen och olika områden inom ämnet att söka övergripande teman. Därför togs beslutet att växla läsningen mellan böckerna genom att läsa ett kapitel i ena boken följt av att läsa ett kapitel i den andra boken och följa de båda böckernas struktur. Den växlande läsningen utgick från frågan *Vilka teman kan representationerna av problemet bilda?* Vid läsningen gjordes markeringar i texten vid representationer som verkade vara återkommande. Efter att läsningen gjorts fördes samtliga

stycken som markerats in i ett Word-dokument som sedan skrevs ut och varje utdrag ur böckerna klipptes ut. Tillsammans med *Reflektioner kring vilka underliggande antaganden som görs i representationerna av kroppen* fördes sedan de representationer som bildade teman samman i separata dokument och anteckningar över vilka underliggande antaganden som temana vilade på skrevs ned i dokumenten. De representationer som framträdde var:

- Den tävlande kroppen.
- Den normala kroppen.
- Den hälsosamma kroppen.
- Den avvikande kroppen.
- Den projekterande kroppen.
- Den dugliga kroppen

Temana beskrevs sedan utifrån deras underliggande antaganden, vilka ideal som eftersträvas samt vilka utefter vilka logiker kropparna handlade efter. Utifrån Billigs (et. al 1988) Ideologiska dilemman söktes därefter normativa framställningar och beskrivningar i temana vilket resulterade i att följande dilemman framträdde:

- Den tävlande kroppen vs. Den hälsosamma kroppen.
- Den avvikande kroppen vs. Den normala kroppen.
- Den projekterande kroppen vs. Den dugliga kroppen.

I nästa steg bearbetades temana från frågorna *Vad lämnas oproblematiserat i dessa teman? Var finns tystnaderna? Finns andra sätt att tänka?* Frågorna bearbetade temana med *Kritisk reflektion kring håligheter och begränsningar av temana samt uppfinningsrika föreställningar om andra alternativa teman*. Bearbetningen gällde inte enbart de enskilda temana utan även de ideologiska dilemman som producerats i den teoretiska analysen. Vad som lämnades oproblematiserat, vilka tystnader som uppstod och alternativa sätt att tänka fördes sedan samman med beskrivningarna av de olika dilemmana. Det avslutande steget i bearbetningen av det empiriska materialet utgick från frågan *Vilka effekter får de olika temana?* och följdes av *Övervägningar och bedömningar av hur temana begränsar vad som talas om, hur eleverna förstår sig själv och vilken påverkan det kan ha på dem*. Detta gjordes genom föra in effekterna och dess tänkbara effekter i de olika dilemmana för att synliggöra vilka effekter de olika ideologiska dilemmana producerar samt vad dessa effekter på sikt kan få.

5.6 Tillförlitlighet och pålitlighet

Såväl Hassmén och Hassmén (2008, s. 135) och Patel och Davidsson (2011, s. 105) hävdar att det finns svårigheter i att använda begreppen validitet och reliabilitet i kvalitativ forskning. Istället menar Hassmén och Hassmén (2008, s. 135) att begreppen tillförlitlighet och pålitlighet ska användas som utgångspunkt för att diskutera kvaliteten i kvalitativa studier. För denna studie är kvalitetsbegreppen *credibility* och *researcher credibility* samt *dependability* aktuella att diskutera (Hassmén och Hassmén 2008, s. 155 – 159). *Credibility* handlar om trovärdigheten i både data som tolkningen av data. Gällande trovärdigheten i tolkningen av data har undersökningen genomförts av en person. Trovärdigheten i tolkningen av data är därför avhängig min förmåga att följa undersökningens metod och teoretiska ramverk vilket redogörs för under rubriken 5.5 *Tillvägagångssätt*. *Researcher credibility* beskriver trovärdigheten hos forskaren. Med hänvisning till Fejes och Bolander (2016, s. 94) är det omöjligt att avgöra vilken påverkan diskurser om kroppen har får påverkan på mig som forskare samt vilken påverkan jag har på diskurser om kroppen. Detta genom att jag både är en del av både produktionen såväl som reproduktionen av diskurser om kroppen. *Dependability* beskriver om data har stabilitet över tid, förhållanden samt situationer. Det som kan sägas om denna undersöknings data är att böckerna är publicerade efter att Lgy 11 infördes samt att de enligt författarna är skrivna efter läroplanen (Johansson 2012, s. 7; Paulsson & Svalner 2011, bakre bokomslag). Vad det gäller stabiliteten över förhållanden och situationer kan texterna användas i undervisningen i Idrott och hälsa. Däremot intet sagt vilken utsträckning de faktiskt gör det. Gällande generaliserbarheten över andra situationer kan litet sägas i och med att ämnet Idrott och hälsa tar en särställning vad det gäller kropp och kroppslighet i jämförelse med andra ämnen.

5.7 Etiska överväganden

Genom att det empiriska materialet utgörs av offentligt utgiven text är det svårt att tillämpa de fyra etiska huvudreglerna om sekretess, tystnadsplikt, anonymitet samt konfidentialitet (Vetenskapsrådet 2018, s. 40). Däremot har forskare alltid ansvar att inte förvränga eller fabricera empiriskt material (Larsson 1994). Även om det är svårt att förhålla sig till de fyra etiska huvudreglerna ska en diskussion kring de överväganden som ligger till grund föras. May (2001, s. 79) betonar att frågor om etik inom samhällsvetenskap inte bara har med hänsyn till forskarens direkta omgivning eller studien som denne genomför att göra. Istället

pekar May (Ibid, s 79) på att vad som ska sättas främst är vad som är rätt och rättvist i och med att det finns andra som berörs i forskningen. I ett konsekvensetiskt perspektiv ska forskaren utgå från att reflektera över forskningens eventuella konsekvenser för de som inbegrips i studien. I fallet med denna studie utgör de som eventuellt skulle drabbas av forskningens konsekvenser författarna till de båda böckerna. I denna studie behandlas dock texten, de tematiska representationer samt de dilemman texten producerar. Det är inte fråga om att kritiskt granska författarna själva, det skulle vara integritetskränkande och oetiskt. Legitimiteten i vetenskap menar May (2001, s. 82) implicit ligger i att de metoder forskaren använder sig av, används för att söka sanningar. Denna studie söker inte några absoluta sanningar (Bolander & Fejes 2016, s. 93) utan söker vilka sanningsanspråk de två texter som studien granskar har. Vidare läggs ingen värdering i den ena eller andra tematiska representationerna. (Ibid, s. 92) Inte heller lägger undersökningen några anspråk på att dekonstruera stora diskurser utan att dekonstruera representationer i ett utsnitt av verklighet, det vill säga inom kontexten Idrott och hälsa.

6 Resultat & Analys

I det följande redovisas för vad studien kommit fram till. Sammanflätat med resultatet finns också den analys som gjorts genom det teoretiska ramverket Ideologiska dilemman (Billig et al. 1988). Resultatet är också en dekonstruktion av det empiriska materialet och bygger på en struktur där dilemmat redogörs för, motiveras samt visas exempel på genom citat med efterföljande.

6.2 Den tävlande kroppen vs. Den hälsosamma kroppen

Den tävlande kroppen representeras genom att den normativt talas om i relation till just till idrott i form av tävling men också i stor utsträckning till hård träning, resultat, mätbara prestationer men också till risker. Genom detta vilar Den tävlande kroppen på en form prestationslogik, det vill säga att den grundläggande tanken med idrotten är att prestera. Den hälsosamma kroppen representeras genom att normativt tala om den i relation till rörelseglädje och lek samt att den är fysiskt aktiv. Vidare representeras Den hälsosamma kroppen genom att föra samman motion med hälsa vilket gör vilar på en rekreativ logik. Dilemmat uppstår i att de olika idealen representerar rörelse i två skilda teman där ideal för Den tävlande kroppen, exempelvis att prestera maximalt, möter Den hälsosamma kroppens ideal, som frihet och njutning. I citatet nedan kan temana illustreras genom representationerna av att Den hälsosamma kroppen motionerar medan den tävlande kroppen tränar för att öka sin prestationsförmåga. När det gäller den tävlande kroppen läggs vikten vid planering och struktur för att maximera effekterna av träningen. När det gäller den motionerande kroppen rör den sig för hälsans skull.

När du planerar bör du göra det efter din förmåga och din målsättning. Är målet att öka din prestationsförmåga bör du till exempel variera och periodisera din träning, eftersom kroppen tenderar att vänja sig vid ensidiga träningsupplägg med minskad träningseffekt som följd. Vare sig du tränar för att öka din prestation eller motionerar för en god hälsa är det viktigt med balans mellan motion och återhämtning.

(Paulsson & Svalner 2011, s. 43)

Dilemmat hanteras genom att föra in ordet *eller* i den sista meningen. Framför *eller* finns Den tävlande kroppen, efter finns den hälsosamma kroppen. Texten skiljer vidare mellan *kroppen* och *du*. Detta leder till att kroppen avskiljs från jaget. Förmågan är att planera, variera och periodisera träningen ligger hos jaget, intellektet. Medan förmågan att genomföra träningen

ligger hos kroppen. Detta implicerar en dualism mellan kropp och intellekt. Detta förstärks genom att beskriva det kroppsliga arbetet i rörelse som ett resultat av intellektets planering av träningen. Dualismen i texten påminner om det dualistiska synsättet på kroppen som Larsson och Fagrell (2010, s. 56 – 59, 77) i Lgr 62 och Lgr 80 i det att den skiljer mellan kropp och tanke. Även naturvetenskapliga orsak-verkansamband som Öhman (2007, s. 139) beskriver framträder också i texten genom sambandet mellan träningsupplägg och träningseffekt. Den hälsosamma kroppen representeras av motion och hur den kan leda till en god hälsa. Genom att normativt använda ordet *god* framför *hälsa* implicerar texten att den rör mot mer kvalitativa värden som glädje, lust och välbefinnande. Texten stänger ute att träning i syfte att öka prestationen kan leda till god hälsa liksom att motion likväl kan utövas för att öka prestationsförmågan. Detta leder till att eleverna förstår sig själva som antingen tävlande idrottare eller hälsosamma motionärer. Effekten av detta kan bli att eleverna förstår idrott och undervisningen i Idrott och hälsa som till stor del baserat på tävling och prestation. I ett annat utdrag handskas texten med dilemmat genom att använda kulturbegreppet för att försöka jämkna mellan tävling och hälsa.

I vårt land har det varit populärt med aktiviteter som man kan utföra i naturen, exempelvis skridskoåkning, skidåkning, simning och orientering. Man skulle kunna kalla detta för ett kulturarv. Dit hör också friidrott, som är grunden för nästan all idrott. Dans och gymnastik kan också räknas som en del av kulturarvet. Dessutom får vi ständigt en mängd nya aktiviteter, ofta från USA eller Asien. En del har kommit för att stanna, andra försvinner lika snabbt som de dyker upp. För skedde mycket av skolbarnens idrottande utan inblandning av ledare eller föreningar. Det var alltså fråga om idrott som inte var organiserad utan utövades spontant. På senare tid har spontaniteten blivit vanligare igen. Det är bra eftersom det kan fånga in nya målgrupper, som inte är så tävlingsinriktade. Många ungdomar åker till exempel skateboard eller longboard på fritiden, andra ”spelar innebandy ute”.

(Johansson 2015, s. 79)

Texten menar explicit att typiskt det finns typiskt svenska aktiviteter vilka innehar någon form av beständighet i och med att de påstås ingå i det svenska kulturarvet. I kulturarvet ingår främst aktiviteter som genomförs utomhus. Dessa aktiviteter utgår idag från tävlingar. Detta framkommer genom att kritiskt reflektera över hur texten implicit hanterar spontanidrottande på följande sätt. Förr var spontanidrott vanligt men denna form av idrottande försvann för att för en tid sedan återuppstå. Detta anser texten vara positivt då spontanidrottande inte riktar sig i särskilt stor utsträckning mot tävling och prestation. I motsats till detta står föreningsidrottens organisation och ledare som förvaltare av kulturarvets tävlingsaktiviteter.

Spontanidrotten är dessutom föränderlig och influerad av andra kulturer. Dess återkomst verkar genom dess fria och lustfyllda form kompensatorisk för de som inte vill tävla i föreningsidrotten. Därigenom kopplas föreningsidrotten till Den tävlande kroppen medan Den hälsosamma kroppen representeras i lek och spontanitet utanför föreningsidrotten.

När det gäller friidrotten tar den, genom att beskriva den som ett den av kulturarvet och som grunden för all idrott, Den tävlande kroppen som ideal. Däremot är det betydligt mer komplext att försöka förstå innebörden i vad texten menar med dess beskrivning av dans och gymnastik i relation till kulturarvet och därmed till de olika kroppsteman. Komplexiteten ligger i att användningen av ordet *kan* öppnar också öppnar för *kan inte* eller *ska inte*. Detta leder till en ambivalens i huruvida kroppen som ägnar sig åt dans eller gymnastik är en del av föreningsidrotten eller inte samt om den är en tävlande eller hälsosam kropp.

Dilemmat mellan Den tävlande kroppen och Den hälsosamma kroppen i relation till kulturarvet begränsar talet om idrott till att i stor utsträckning handla om tävlingsidrott. Detta genom att peka på det bestående i föreningsidrottens kultur samtidigt som texten pekar på nya aktiviteters och spontanidrotten föränderlighet. Textens representationer av Den tävlande kroppen och Den hälsosamma kroppen riskerar återigen leda till att eleverna förstår sig själva i antingen föreningsidrottare eller spontanidrottare. Även om texten jämkar mellan temana genom att peka på hur spontanidrotten öppnar upp för fler kan dilemmat leda till att de elever som inte ryms inom Den tävlande eller hälsosamma kroppen falla utanför i undervisningen.

I texterna presenteras huvudsakligen tre olika former av dans där olika värden och ideal kopplas till de bägge temana.

Som *social företeelse* har dansen fått en naturlig plats i tillvaron och alla har väl någon gång svängt runt på dansgolvet i en eller annan form. Men dansen förekommer även i andra forum, bland annat som *tävlingsform*. Svenska Danssportförbundet är medlem i Riksidrottsförbundet sedan 1978 och har idag 17 registrerade dansgrenar där samtliga danser går att tävla i. Danserna delas upp i latinamerikanska danser, standarddanser, bugg & rock´n´roll, line dance och formationsdanser.

Termen *street dance* är ett samlingsnamn för dansstilar som utvecklats utanför den organiserade dansverksamheten. Stilarna karaktäriseras av improvisation och impulsiva svar på den känsla musiken förmedlar. Streetdansens dynamiska och impulsiva förutsättningar innebär att den ständigt utvecklas och därför skapas det hela tiden nya genrer och stilar. Dans förekommer även som *konstform* då kroppen fungerar som ett *uttrycksmedel*. Genom att med rörelser fysiskt gestalta reflektioner kring idéer, känslor och tankar kommunicerar dansaren det konstnärliga uttrycket. Den konstnärlige dansaren kan till exempel genom sin dans ”måla upp” en kärleksberättelse, ett uttryck för sorg eller en känsla av frihet. (Paulsson & Svalner 2011, s. 120)

I citatet förekommer både implicita och explicita representationer av Den tävlande och Den hälsosamma kroppen. Texten hanterar dilemmat genom att särskilja de olika dansformerna, och därmed de olika kroppstema, och genom att visa på vad som är unikt för respektive form. Den hälsosamma kroppen återfinns genom representationer i dansen som social form men även i den konstnärliga formen. Den tävlande kroppen återfinns i dansen som tävlingsform. Vad det gäller stilen street dance tar den plats hos Den hälsosamma kroppen. I dansen som konstform representeras Den hälsosamma kroppen genom ideal om känslor, uttryck och estetik. Konstformen handlar om att använda kroppen som redskap för att uttrycka sig. Detta sammanfaller med en dualistisk syn på kroppen (Eriksson et al. 2003, s. 56 – 57; Fagrell & Larsson 2010, s. 56 – 59). Vad som gör att representationen sammanfaller med en dualistisk syn på kroppen är att kroppen utgör ett medel för att vad det inre, eller själen, har att säga. Men där av skiljer sig också representationen från den subjektiva kroppen som Fagrell och Larsson fann i Lpo 94 (2010, s. 81). Detta genom att den subjektiva kroppen som Fagrell och Larsson (Ibid) fann var en subjektiv kropp som levdes och upplevdes medan den hälsosamma är en kropp där omgivningen upplevs av det inre genom den fysiska kroppen. Dansen som tävlingsform beskrivs som något annat. Något som skiljer sig från den sociala dansen. Dansen som tävlingsform bygger på prestation, rangordning, den återfinns inom organiserade verksamheter där det dras tydliga linjer mellan olika dansstilar och grenar. I

beskrivningen av dansen som tävlingsform ligger ytterligare en ambiguitet gällande kroppen som dansar i och med att texten säger att det *går* att tävla i samtliga dansgrenar. Samtidigt som det är möjligt för den dansande kroppen att tävla öppnar formuleringen upp för att kroppen *inte behöver* tävla. Men eftersom det är Den tävlande kroppen som framhålls i relation till föreningsidrotten och Riksidrottsförbundet tyder det på att kroppen snarare *ska* tävla. Den socialt dansande kroppen är enligt texten en naturlig kropp och omfattar på så visa alla som ”... någon gång svängt runt dansgolvet i en eller annan form.” (Paulsson & Svalner 2011, s. 120). Men texten utvecklar inte, varken implicit eller explicit, vad den sociala dansen innehåller. Vilka danser, under vilka sociala former, när och tillsammans med vem eller vilka är texten tyst kring. Gemensamt för både Den tävlande och Den hälsosamma kroppen är att de inte könas vilket liknar vad Fagrell och Larsson beskriver (2010, s. 81 – 82). Genom att inte tala om kön pekar detta på att den dominerande manliga normen som Grahn (2008, s. 123 fff) beskriver inte framträder i texterna.

Temana utestänger fler sätt att tala om dans som antingen ämnat för Den tävlande kroppen eller Den hälsosamma kroppen genom att temana enbart sluter sig till bestämda former av dans. Vals, tango, foxtrot, rumba, bugg och så vidare dansas enbart av Den tävlande kroppen. Street dance och konstnärliga danser dansas enbart av Den hälsosamma kroppen. På så vis omintetgörs talet om kroppen som med dynamik och känsla dansar rumba. Omvänt får detta effekten att det inte är möjligt att tävla i street dance. På detta förstår eleverna sig själva som antingen dansande kroppar som antingen tävlar alternativt skapar dans. Effekterna av detta kan bli att synen på undervisningen i dans i skolan samt dansen som fenomen begränsas till antingen det ena eller andra temat.

6.2 Den normala kroppen vs. Den avvikande kroppen

De olika representationerna av vad som anses vara en normal respektive avvikande kropp uppstår genom att olika representationer förmedlar social kunskap gällande normalitet. Genom representationerna möter eleverna både kroppen som kvantifierbart normal men också som ideal i förhållande till normer och värderingar. Representationerna skapar dilemmat då både kropps mått och värderingar presenteras som normativ kunskap. Vidare leder det sunda förnuftet som representationerna bygger på till att eleverna tänker kring sina och andras kroppar som antingen normala eller avvikande. Dilemmat ligger till stor del i att texten skapar en tematisk representation om Den normala kroppen vilket leder till konstruktionen av Den avvikande kroppen. Nedan finner vi ett exempel på hur detta ideologiska dilemma kan te sig.

Det är bara varannan tonåring som är nöjd med sin kropp. I dag vill många flickor vara smala, och många pojkar vill ha stora muskler. Men idealen har växlat med tiden. Det är till exempel så länge sedan som kvinnliga modeller inte alls var så smala. Och för några hundra år sedan var det status att vara fet. Det är naturligt att flickor är rundare om höfter och lår än vad pojkar är. Manlig fetma, som lägger sig på magen, är betydligt farligare ur hälsosynpunkt. Den sortens fett kan nämligen lättare leda till att fett inlagras i ådrorna. En viss andel kroppsvikt bör bestå av fett för att vi ska må bra. Unga män bör ha 15-20 procent fett och unga kvinnor 21-26 procent. Om flickornas fettmängd sjunker alltför mycket, kan menstruationen utebli. Då blir det svårare att bli gravid.

(Johansson 2012, s. 44)

I citatet finns antagandena att kroppen kan vara normal både utifrån ideal om dess utseende såväl som dess kvantitativa konstitution. Den normala kroppen representeras av den kropp som kan anpassa sig till samtidens ideal samtidigt som den ska befinna sig mellan vissa andelar fett. Implicit pekars också på att socialt konstruerade ideal ständigt är i förändring samtidigt som beständigheten i att mäta kroppens sammansättning genom att sätta ett likhetstecken mellan kroppsfettprocent och hälsa markerats. I detta hänseende bygger synen på en normal kropp på en dualistisk kroppssyn likt Öhman (2007, s. 139 - 146) såväl som en mätbar kropp (Eriksson et al. 2003, s. 33). En alternativ lösning till synen på kroppen i detta hänseende skulle kunna, som Bengtsson (1997) menar, utgöras av Merleau-Pontys tankar om den levda kroppen.

Citatet säger att det är "... naturligt att flickor är rundare om höfter och lår än vad pojkar är" (Johansson 2012, s. 44). I detta fall är det pojk- och manskroppen som utgör referensgruppen och ideal. Men det gäller enbart den pojk- eller manskropp som är normal, den pojk- eller manskropp som inte är farligt fet runt magen. Även vad det gäller överviktens eventuella effekter skiljer sig vad det gäller pojkar och flickor. För pojkkroppen stannar det vid att fettet kan samlas i blodådrorna men vad kan leda till lämnas osagt. För flickkroppen ligger faran med att vara smal i att menstruationen kan utebli och det då kan bli svårare att bli gravid. Implicit säger texten alltså att flickor får mens är normalt. Dessutom impliceras att viljan att bli gravid är något som alla flickor har. Tvärt emot Larsson och Fagrells (2010, s. 81 - 82) analys av Lpo 94 kan här ses att kön explicit uttalas, dock inte i det här exemplet som motiv för någon form av differentiering.

I dilemmat finns även normer sexualitet inbäddat vilket följande utdrag exemplifierar.

Fotbollsspelaren Anton Hysén gick våren 2011 ut med ett avslöjande som gav stora rubriker. Anton tillhör en av Sveriges mest kända fotbollsfamiljer och har bland annat spelat för juniorlandslaget och haft kontrakt med BK Häcken. Skadeproblem har inneburit att det stora genombrottet, men trots det räknas Anton som en spelare på elitnivå. Det är emellertid inte det som gör Anton historia speciell. Han är i skrivande stund den första och enda manliga svenska fotbollsspelare på hög nivå som kommit ut som homosexuell *under* sin professionella karriär. Den sexuella läggningen är varje individs ensak och det är upp till var och en att avgöra vem eller vilka man vill berätta det för. Men faktum kvarstår: varför skiljer sig framgångsrika fotbollsspelare från andra offentliga personer som musiker, politiker, skådespelare? Och många andra idrotter har flera öppet homosexuella och framgångsrika utövare, varför ser det annorlunda ut i fotbollens värld?
(Paulsson & Svalner 2011, s. 181)

Anton Hysén förekommer i citatet inte främst för att han är människa eller idrottare utan för att han är en homosexuell man. I citatet ses hur uttrycket "komma ut" används, vilket innebär att en person avslöjar sin (homo)sexuella läggning. Implicit säger texten att det enbart är homosexuella som kan välja att avslöja sin sexualitet. Texten utgår från heteronormativa antaganden kring idrottare och genom att lyfta fram en homosexuell idrottare förstärks heteronormativiteten på grund av saknaden av vidare diskussioner kring vad som textens två sista meningar problematiserar. Vidare säger texten implicit att det är svårare att komma ut som homosexuell man inom fotbollen. Vad det gäller fler kvinnliga homosexuella fotbollsspelare eller idrottare samt sexuella läggningar som bisexualitet, transsexualitet eller

asexualitet nämner texten inte dessa alls. I och med att peka på normaliteten i att individer inom offentligheten samt andra idrotter finns öppet homosexuella individer görs den fotbollsspelande kroppen som avvikande. Istället för att se till den enskilda individens sexualitet, vilket var fallet med Hysén, lyfter nu texten upp normer sexualitet på en samhällelig nivå. Däremot ligger det en tystnad i att texten inte heller problematiserar heteronormativitet som även ett samhälleligt fenomen.

Dilemmat mellan Den normala kroppen och Den avvikande kroppen riskerar att få flera effekter på elevernas kunskap om kropp, kroppsideal och sexualitet. Dilemmat förhindrar i stor utsträckning andra sätt att tänka om kropp än dessa förnuftbaserade sätt att tänka om kroppar i jämförelse och relation till andra kroppar. Förklaringar som baseras på individuella kroppen stängs därmed ute. Även de dubbla idealen kring flick- respektive pojkroppar riskerar att få effekter för de elever som inte motsvarar dessa ideal. Att texterna producerar en flickkropp i jämförelse med en pojkropp blir problematiskt på flera punkter. Dels riskerar det åter igen skapa ideal för pojkar respektive flickor. Dels ställs pojk- eller manskroppen i hierarkisk överordning i relation till flick- eller kvinnokroppen. Dels sker ingen problematisering kring idealen om kroppsfettprocent vilket får effekten att andra representationer av kroppslig mångfald stängs ute. Dessutom öppnas inte upp för fler kroppar än pojk- och manskroppar eller flick- och kvinnokroppar. Gällande sexualitet stänger texten möjligheterna att tala om fler sexualiteter än hetero- och homosexualitet vilket får effekten att kroppen är antingen eller. Bi-, trans- och asexualitet utesluts vilket leder till att de blir avvikande genom en normaliseringsprocess (Fagrell, Larsson & Redelius 2007, s. 118)

6.3 Den utvecklingsbara kroppen vs. Den dugliga kroppen

Den utvecklingsbara kroppen representeras i genom grundantagandet att kroppen ska bli något annat eller mer än vad den är just nu. Den utvecklingsbara kroppen handlar genom att investera i sig själv genom träning och motion för sitt framtida fysiska, psykiska och sociala varande, den planerar och handlar avsiktligt, målmedvetet. Den handlar genom att ställa sig som yttre betraktare sig själv vilket bildar en form av ett dubbelt jag. Idealet för Den utvecklingsbara kroppen strävar efter ständigt förbättring att ständigt bli bättre där värdet just ligger i ett kroppsligt blivande. Den dugliga kroppen representeras av idealet att den är som den är. Den känner sig och själv och finner trygghet i tillvaron. Den handlar enligt ideal om att finna egenvärdet, lugnet, njutningen och glädjen, i att röra sig. Den existerar i samklang med sin omgivning och känner sina styrkor och accepterar svagheter vilket leder till ideal om dess tillräcklighet.

Texten hanterar dilemmat genom att växla mellan Den utvecklingsbara kroppen och Den dugliga kroppen i dess förklaringar och resonemang. Detta leder till att texten presenterar det positiva i båda representationerna av kroppen och där den ena representationen av kroppen begränsas tar den andra representationen vid. I följande citat finns en representation av Den utvecklingsbara kroppen.

Människan är byggd för rörelse. För att kroppen ska må bra måste vi alltså använda den. På engelska brukar man säga "If you don't use it, you'll lose it!" – om du inte använder den förlorar du den. Vi måste motionera och träna. Det bästa är att vi kan bli vår egen personlige tränare!

(Johansson 2012, s. 9)

I citatet förekommer ordspråket "If you don't use, you'll lose it!" (Johansson 2012, s. 9). Detta är ett exempel på vad som enligt Billig (et al 1988, s. 8 – 9) beskriver som ett ordspråk vilket bygger på normativitet som bildar en social kunskap. Implicit säger ordspråket att om vi inte använder kroppen, det vill säga genom att träna och motionera, dör vi. Den utvecklingsbara kroppen representeras även i citatets avslutning. Här ses ett exempel på hur Den utvecklingsbara kroppen strävar efter förbättring genom blivandet av att bli sin egen personlige tränare. Att bli sin egen personlige tränare visar även på hur Den utvecklingsbara kroppen ställs på detta vis utanför sig själv. Individen ska genom att bli personlig tränare träna sig själv till ett bättre jag.

För att ett ideologiskt dilemma ska uppstå krävs motsatta teman. I följande citat träder Den dugliga kroppens tema fram som en dikotomi mot Den utvecklingsbara kroppen. I citatet finns även ytterligare ett ordspråk som representerar Den utvecklingsbara kroppen.

Din livsstil. Alltså dina levnadsvanor, har stor betydelse för din hälsa. Till dina levnadsvanor hör till exempel motion, måltider, sömn, stress, umgänge och om du använder tobak, alkohol eller droger. Livsstilen påverkas av din omgivning, din familj och dina kompisar, liksom reklam och massmedia. Men det är ändå du själv som bestämmer över dina vanor och ditt sätt att leva. Försök leva i nuet och ta vara på glädjeämnena! ... För de flesta av oss betyder inte god hälsa bara att kroppen är frisk, utan också att vi har en hög livskvalitet. Det innebär att vi kan utvecklas och leva ett liv som ger oss tillfredsställelse, gemenskap och upplevelser. Meningsfulla fritidsintressen gör vårt liv rikare. Men det är också viktigt att ha fri tid, det vill säga att ibland koppla av och göra ingenting. Skämt och humor gör att stämningen blir mer avspänd och att människor både kommer närmare varandra och blir mer kreativa. Om glädje och humor finns med i din vardag, blir din hälsa bättre... Det ligger alltså en viss sanning i uttrycket: ”Ett gott skratt förlänger livet!”

(Johansson 2012, s. 14)

I citatet representeras Den dugliga kroppen genom att ta ett vidgat grepp kring dess hälsa. Motion nämns enbart som en del av den helhet som skapar Den dugliga kroppens hälsa. I citatet beror existensen enbart på att kroppen tränar och motionerar utan Den dugliga kroppens livskvalitet beror även på att den känner tillfredsställelse, gemenskap och berikas med upplevelser. I textens tal om Den dugliga kroppen återfinns uttrycket ”Försök leva i nuet och ta vara på glädjeämnena!” (Johansson 2012, s. 14) Här framträder den andra delen av det motsatta temat mellan Den dugliga kroppen och Den utvecklingsbara kroppen. Den dugliga kroppen existerar i sig själv och i nuet. Den tar tillvara på den glädje som finns omkring den, inte för att det ska ge något för framtiden utan för att finna glädjen i stunden. Citatet innehåller även en representation av Den utvecklingsbara kroppen genom uttrycket ”Meningsfulla fritidsintressen gör vårt liv rikare.” (Ibid, s. 14). Genom att använda ordet *rikare* implicerar texten att våra liv och kroppar redan är rika men att genom att investera i meningsfulla fritidsintressen kan göras än rikare. Detta följs av uttrycket ”Men det är också viktigt att ha fri tid, det vill säga att ibland koppla av och göra ingenting.” (Ibid, s. 14). Här uppstår ett ideologiskt dilemma genom att man å ena sidan ska berika sitt liv med meningsfulla intressen medan man å andra sidan också ska finna kontemplation i att inte göra någonting alls. Ytterligare ett dilemma finner vi i talet om humorns roll i våra liv. Skämt och humor gör att Den dugliga kroppen kommer närmare andra kroppar genom att de agerar som avslappnande och till en mer uppsluppen stämning. Den existerar alltså i någon slags harmoni med andra kroppar. Sett till detta uppstår dilemmat i och med det ordspråk som citatet

avslutas med ”Ett gott skratt förlänger livet!”. Humorn i det sociala varandet får en investerande betydelse för Den utvecklingsbara kroppen genom att humorn sträcker ut Den utvecklingsbara kroppens existens i tiden.

7 Diskussion

Undersökningens syfte har varit att analysera hur kroppen framställs och beskrivs utifrån två läroböcker i ämnet Idrott och hälsa. I det följande sammanfattas resultatet och diskuteras i relation till tidigare forskning. Dessutom diskuteras också den teori och metod som använts för att genomföra undersökningen.

7.1 Den tävlande kroppen eller Den hälsosamma kroppen?

Den tävlande kroppen representerades genom att tala om det utifrån en form av tävlings- och prestationslogik. Ideala handlingar för Den tävlande kroppen utgjordes av kvantitativa prestationer, resultat och hård träning. Dessutom var Den tävlande kroppen beständig i och med dess koppling till föreningsidrottens kulturarv. Den hälsosamma kroppen representerades genom att tala om den utifrån en form av rekreativ logik. Ideala handlingar för Den hälsosamma kroppen utgjordes av motion, frihet och njutning. I och med Den hälsosamma kroppens koppling till andra kulturer än den svenska samt trender talas den om som föränderlig. Texten hanterar dilemmat mellan de båda representationerna genom att både särskilja dem och att jämka mellan dem. På så sätt stänger texten ute en mångfald av kroppar vilket får effekten att eleverna delas in i antingen tävlande eller hälsosamma kroppar. I detta dilemma framträder en dualistisk indelning i kropp och intellekt vilket påminner det dualistiska synsätt Fagrell och Larsson (2010, s. 56 – 59, 77) fann i Lgr 62 och Lgr 80 och liknade även vad Eriksson (et al. 2003, s. 56 – 57) gällande hur ämnet dominerades av naturvetenskapen samt hur kognitiva, sociala och emotionella kunskaper överordnades kunskaper i rörelser. Utifrån naturvetenskapliga förklaringar av samband mellan orsak och verkan i relation till träning sammanfaller resultatet med Öhman (2007, s. 139) som fann att det språk lärare använder i undervisningen baseras på anatomiska, fysiologiska och biologiska begrepp. Undersökningens resultat både liknar och skiljer sig från Bergströms (1997) kunskapsemfas om undervisning i Idrott och hälsa. Medan Bergström (1997) kom fram till att undervisningen enbart utgjorde ett verktyg för föreningsidrottande på fritiden visar denna undersöknings resultat att läroböckerna även öppnar för spontanidrottande på fritiden.

7.2 Den normala kroppen gör Den avvikande kroppen?

Den normala kroppen representeras av den kropp som motsvarar kvantitativa ideal som ideal utifrån normer och värderingar. De som är nöjda med sina kroppar, det vill säga de pojkar som är muskulösa och de flickor som är smala. Dock utgör pojk- eller manskroppen referenskroppen. Den normala kroppen är heterosexuell. Den avvikande kroppen är den som inte motsvarar kvantitativa och/eller ideal utifrån normer och värderingar. Den avvikande pojk- eller manskroppen är den som har för mycket fett kring buken. Den avvikande flick- eller kvinnokroppen är den som är för smal, så smal att menstruationen uteblir och att förmågan att bli gravid försvinner. Den avvikande kroppen homosexuell. Dilemmat får effekterna att tänkande om kroppen alltid ska ske i relation till andra kroppar, fler kroppar än flick-, kvinno-, pojk- eller manskroppar inte kan talas om, det blir svårt att tala om jämställda kroppar, att föreställningar samt normer och värderingar kring kroppen reproduceras snarare än att problematiseras och förändras. Dessutom stängs fler sexualiteter än heterosexualitet och homosexualitet ute vilket också i förlängningen kan leda till att bi-, trans-, och/eller asexuella elever utestängs. Vad Fagrell och Larsson (2010, s. 81 - 82) fann i Lpo 94 gällande att kroppen inte könades är fallet det motsatta i resultatet för denna undersökning. Resultatet påminner snarare om vad Fagrell och Larsson (2010, s. 69 – 71) gällande att elever i Lgr 62 könades än vad samma forskare fann i Lpo 94 där kroppar inte alls könades (Ibid, s. 81 – 82). Även om kropparna i läroböckerna könades fanns dock inga tecken på att detta skulle utgöra grund för, eller uppmana till könsmässig differentiering av pojkar och flickor i undervisningen likt vad som gjordes i Lgr 62 och till viss del Lgr 80 (Ibid, s. 69 – 71; 79). Inte heller fanns några likheter mellan Den onormala kroppen och den onormala eller problematiska kropp som Fagrell och Larsson (Ibid, s. 60 – 61; 84) avseende funktionsnedsättningar. I likhet med Grahn (2008, s. 123 fff) visar resultatet att pojk- och manskroppen utgjorde normen. Dilemmat mellan Den normala kroppen och Den avvikande kroppen innefattar såväl subjektiva som objektiva representationer av kroppen. Öhmans (2007) undersökning visade att ett naturvetenskapligt synsätt på kunskap dominerade. Denna undersökning har inte tagit anspråk på att visa vilket eller vilka synsätt på kunskap som dominerar eller förekommer mest. Med hänsyn till detta kan i relation till Öhmans (2007) studie inte sägas mer än att fler sätt än ett naturvetenskapligt synsätt på kunskap förekom i texterna.

7.3 Den utvecklingsbara kroppen och Den dugliga kroppen?

Den utvecklingsbara kroppen representerades genom att ständigt sträva efter att förbättra och utveckla sig i sitt fysiska, psykiska och sociala varande genom träning och motion. Den är målmedveten, planerade och handlar alltid med avsikt. Den är en tudelad betraktare av sig själv som lägger värde i ett ständigt kroppsligt blivande. Den dugliga kroppens ideal representerades genom acceptans och trygghet i sig själv. Den fann lugn, glädje och njutning i att röra sig. Den harmonierar med sin och upplever en tillräcklighet i sin existens.

Representationerna av Den utvecklingsbara kroppen och Den dugliga kroppen löper om, kompletterar och balanserar mellan varandra. Den utvecklingsbara kroppen påminner i viss mån om den kropp som Larsson och Fagrell (2010, s. 21) beskriver som den kropp som existerar i konsumtionssamhället, en kropp som betraktas som ett individuellt projekt. Skillnaden mellan deras konsumerande kropp och Den utvecklingsbara kroppen är att den senare inte konsumerar motion, träning, intressen, fritid utan investerar i sig själv på lång sikt. Likt vad Fagrell och Larsson (Ibid, s. 77) fann i Lgr 69 verkade Den dugliga kroppen sociocentrisk. Detta medan Den utvecklingsbara kroppen verkade vara egocentrisk.

7.4 Teoretiska och metodologiska reflektioner

Syftet med studien var att undersöka hur kroppen beskrivs och framställs i läroböcker i Idrott och hälsa. För att skapa förutsättningar för att göra detta var det nödvändigt att söka en metod som bygger på att finna mönster och vad som särskiljer (Hassmén & Hassmén 2008, s. 108) representationer av kroppen. Bacchis (2012) WPR-metod, med vissa justeringar, tillsammans med Billigs (1988) Ideologiska dilemman utgjorde de metodologiska verktyg som krävdes för att identifiera teman och representationer, hitta dessa såväl explicit och implicit.

Både WPR-metoden men främst Ideologiska dilemman (1988) hade en hög abstraktionsnivå vilket gjorde att stöd behövde tas från forskning som även den använt sig av Ideologiska dilemman (1988) för att förstå den. Trots att stöd har tagits i Börjesson och Palmblad (2013) är det enbart forskaren själv som stått för de kritiska reflektioner kring teman och dilemman som så sakteliga tog form under skrivprocessen.

Bilaga 1 Käll- och litteraturförteckning

Ambjörnsson, F. (2006): *Vad är queer?* Stockholm: Natur & Kultur. I: Fagrell, B., Larsson, H., & Redelius, K. (2008). "Jag känner inte för att bli en ... kille". *Utbildning & Demokrati*. 16(2). ss. 113-137

Bacchi, C. (2012). Introducing the What's the Problem Represented to Be approach. I:

Beasley, C. & Bletsas, A. *Engaging with Carol Bacchi. Strategic Interventions and Exchanges*. Adalaide: Adalaide University Press, ss. 21 – 24.

Bengtsson, J. (1997). Kropp och pedagogik - Den mänskliga kroppens betydelse i pedagogisk kunskapsbildning. *Utbildning och demokrati*. 6(3). ss. 39 – 46.

Bergström, Y. (1997). Skilda sätt att se på kunskapen om kropp och kroppsövning. *Svensk idrottsforskning*. 6(3). ss. 18 – 22.

Billig, M. (red.) (1988). *Ideological dilemmas: a social psychology of everyday thinking*. London: Sage

Bolander, E. & Fejes, A. (2016). Diskursanalys. I: Fejes, A. & Thornberg, R. (red.). *Handbok i kvalitativ analys*. 2. Uppl. Stockholm: Liber, ss. 90 – 114.

Butler, J. (1990). *Gender trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. London & New York: Routledge. I: Fagrell, B., Larsson, H., & Redelius, K. (2008). "Jag känner inte för att bli en ... kille". *Utbildning & Demokrati*. 16(2). ss. 113-137

Butler, J. (1993). *Bodies that matter. On the Discursive Limits of 'sex'*. London & New York: Routledge. I: Fagrell, B., Larsson, H., Redelius, K. (2008). "Jag känner inte för att bli en ... kille". *Utbildning & Demokrati*. 16(2). ss. 113-137

Börjesson, M. & Palmblad, E. (2013). Styrning och ideologiska dilemman i Skolverkets skolutveckling - exemplet ANDT-undervisning. *Sociologisk forskning*. 50(2). ss. 93-115

Eriksson, C. (2003). Skolämnet Idrott och hälsa I Sveriges skolor – en utvärdering av läget hösten 2002. Örebro: Institutionen för Idrott och hälsa, Örebro universitet.

Fagrell, B. & Larsson, H. (2010). *Föreställningar om kroppen: kropp och kroppslighet i pedagogisk praktik och teori*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Grahn, K. (2008). *Flickor och pojkar i idrottens läromedel: konstruktioner av genus i ungdomsträna-
r utbildningen*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2008

Hassmén, N. & Hassmén, P. (2008). *Idrottsvetenskapliga forskningsmetoder*. 1. uppl. Stockholm: SISU Idrottsböcker

God forskningssed [Elektronisk resurs]. (2018). Vetenskapsrådet.

Tillgänglig på Internet: <https://www.vr.se/5.flbedda162d16aa53a248d2.html> [2018-12-18]

Johansson, B. (2015). *Idrott och hälsa*. 5. Uppl. Stockholm: Liber

Fagrell, B., Larsson, H., & Redelius, K. (2008). "Jag känner inte för att bli en ... kille" - Om heteronormativitet i ämnet idrott och hälsa. *Utbildning och Demokrati*. 16(2). ss. 113-137.

Larsson, H. (2001). *Iscensättningen av kön i idrott: en nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan*. Diss. Stockholm : Stockholm Univ.

Larsson, H. (2010). Kropp och rörelse – kunskap och lärande. I: Larsson, H. & Meckbach. (red.). *Idrottsdidaktiska utmaningar*. 2. Uppl. Stockholm: Liber ss. 266 – 285.

Larsson, S. (1994). Om kvalitetskriterier i kvalitativa studier. I: Starrin, B. & Svensson, P-G. (red.). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur ss. 163 – 189.

Linde, G. (2006). *Det ska ni veta! - en introduktion till läroplansteori*. 2., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur

Patel, R. & Davisson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 4:e uppl. Lund: Studentlitteratur

Paulsson, J. & Svalner, D. (2011). *Idrott och hälsa 1 & 2*. Malmö: Roos & Tegnér

Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan 2011*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (1994). *Kursplaner, betygskriterier (Idrott och hälsa)*. Stockholm.

Skolöverstyrelsen. (1962). *Läroplan för grundskolan, Lgr 62*.

Skolöverstyrelsen. (1969). *Läroplan för grundskolan, Lgr 69*. Allmän del. Stockholm: Utbildningsförlaget.

Skolöverstyrelsen. (1980). *Läroplan för grundskolan, Lgr 80*. Allmän del. Mål och riktlinjer, kursplaner och timplaner. Stockholm: Utbildningsförlaget.

Walter, L. & Lindbom, D. (2001). Huvud, axlar, knän och tår. *Mora Träsk – Greatest Hits* [CD]. Hudiksvall: Start Klart Records

Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretative repertoires: conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse & Society*. 9(3): 387 – 412 I: Börjesson, M. & Palmblad, E. (2013). Styrning och ideologiska dilemma I Skolverkets skolutveckling – exemplet ANDT-undervisning. *Sociologisk forskning*. 50(2). 93 – 115.

Öhman, M. (2007). *Kropp och makt i rörelse*. Diss. Örebro : Örebro universitet, 2007.

Bilaga 2

Litteratursökning

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att utifrån två läroböcker i Idrott och hälsa analysera hur kroppen framställs och beskrivs.

Vilka representationer av kroppen återkommer i läroböckerna?

Vilka ideal, handlingar och krav är kopplade till dessa representationer?

Vilka dilemman framkommer i de olika representationerna?

Vilka sökord har du använt?

Ämnesord och synonymer svenska	Ämnesord och synonymer engelska
Kropp fenomenologi	Body fenomenology
Människosyn idrott	Body view physical education
Kroppssyn idrott	Body physical education philosophy
Genom kroppen bortom kroppen	body physical education power
Kropp idrott	Embodiment, Sport and Meaning
Kropp idrott och hälsa	Embodiment curricula
Kropp idrott	Curriculum physical education body
	Body physical education

Var och hur har du sökt?

Databaser och andra källor	Sökkombination
<i>Exempel:</i>	
Ebsco	"Kroppssyn idrott" "Genom kroppen bortom kroppen" "Kropp idrott" "Kropp idrott och hälsa" "Kropp idrott"
Google Scholar	"Body fenomenology" "Body view physical education" "Body physical" "education philosophy" "body physical education power" "Embodiment, Sport and Meaning"
GIH:s bibliotekskatalog	"Embodiment curricula" "Curriculum physical education body" "Body physical education"

Kommentarer

En stor del av den litteratur som finns i undersökningen fann jag genom att söka i referenserna bland litteratur jag sedan tidigare kände till.

